

Dekonstrukce tří etap brněnského geografického myšlení

PAVEL DOBOŠ, ONDŘEJ ŠERÝ, MAREK LICHTER

Masarykova univerzita, Přírodovědecká fakulta, Geografický ústav, Brno, Česko (Masaryk University, Faculty of Science, Department of Geography, Brno, Czechia); e-mail: pdobos@mail.muni.cz, ondrej.sery@mail.muni.cz, marek.lichter@mail.muni.cz

ABSTRACT **Destructing three periods of geographical thought in Brno** – This article deals with ways of geographical thought at academic institutions in Brno. The paper analyses texts using the deconstruction method. The selected texts come from authors interested in human geography or the theory of geography. This study focuses on the period from the establishment of the first Department of Geography at Masaryk University to the turn of the millennium, which brought a significant personnel and institutional break. The article identifies three crucial developmental phases. The first of these phases concerns the interwar period, which was characterised by the emancipation of human geography as a distinct discipline, particularly with regard to settlement/urban geography. The following phase was characterised in particular by its emphasis on calculable objective space and also by the Marxist ideological background that formed the basis of economic geography. The last of the described phases is characterised by the decentralisation of academic geography in Brno and its epistemological differentiation. The result is a comprehensive view of the long-term development of geographic thought at Brno institutions.

KEY WORDS geographical thought – deconstruction – Marxism-Leninism – human geography – decentralisation – Brno

---

DOBOŠ, P., ŠERÝ, O., LICHTER, M. (2023): Dekonstrukce tří etap brněnského geografického myšlení. *Geografie*, 128, 2, 179–201.

<https://doi.org/10.37040/geografie.2023.009>

Do redakce došlo v červenci 2022, přijato do tisku v únoru 2023.

© Česká geografická společnost, z. s., 2023

1. Úvod

V českém geografickém prostředí se již v minulosti objevily publikace, které si všímaly vývoje jednotlivých akademických pracovišť (Trávníček, Karásek 1993; Jeleček, Chromý, Martínek 2006; Fňukal a kol. 2009; Šerý, Lichter 2021). Tato publikace si však klade za cíl pokročit ještě dále a na místo popisu vývoje v historické perspektivě nabídnout komplexní vhled do způsobů akademického myšlení. Zejména pro současníky tak text představuje příležitost pro reflexi vlastní výzkumné pozice a osvětluje trajektorie, po kterých se k ní text dostal. Jako základní výzkumná metoda byla zvolena dekonstrukce, která umožňuje hlubokou reflexi způsobů myšlení uvnitř textů. Cílem tohoto článku je tak provést dekonstrukci textů brněnské akademické geografie.

Článek sleduje vývoj geografie v Brně od založení univerzitního pracoviště na Masarykově univerzitě až po přelom tisíciletí, který je spojen s výraznými personálními změnami a také s decentralizací brněnské akademické geografie do separátně fungujících ústavů a pracovišť. Časový odstup dvou desítek let také umožňuje získat dostatečný nadhled od celého tématu. Primární pozornost je věnována publikacím těch autorů, kteří se zabývali humánně-geografickými tématy. Do tohoto okruhu jsou dále zařazeni i ti pracovníci, kteří svými texty rozvíjeli buď obecně teorii geografie, nebo se věnovali humánní geografii mimo svoje primární zaměření. Pro výběr textů tak nebyli rozhodující autoři samotní, ale zejména obsah publikovaných textů. Článek je rozdělen do tří částí, přičemž každá z nich se věnuje jednomu specifickému období nebo transformačním okolnostem mezi těmito obdobími. Dekonstrukce se v jednotlivých úsecích opírá jak o poznatky vycházející z analýzy vnitřních proměn na pracovištích (personální změny, proměna výzkumné orientace apod.), tak zároveň reflektuje vliv mimobrněnských akademických pracovišť na brněnské geografické myšlení. Článek už však méně akcentuje proměny myšlení ve spojitosti s tzv. velkými dějinami.

Abychom mohli vybrat texty, které byly následně podrobeny dekonstrukci, bylo nejdříve třeba sestavit seznam geografů, kteří na brněnských pracovištích za sto let působili. K tomu byly využity texty sestavené k různým výročím, životním jubileím a v souvislosti s úmrtími (typicky texty publikované v rámci periodika Informace ČGS, dříve v rámci Sborníku ČSSZ/ČGS či Zpráv GÚ ČSAV). Ve druhém kroku byl sestaven seznam publikací brněnských geografů, který čítal stovky položek. Ve třetím kroku byly identifikovány podle názvů a abstraktů/anotací texty, které se alespoň částečně zabývají teorií geografie, resp. geografickým myšlením. Seznam se tak zúžil na vyšší desítky textů.

Sto let vývoje humánní geografie v Brně bylo rozděleno do tří časových etap. První etapa se téměř překrývá s meziválečným obdobím, které víceméně skončilo druhou světovou válkou, resp. úmrtím autorů, kteří se věnovali humánní geografii (tehdy především sídelní geografii) v koncentračním táboře Mauthausen. Válečné

události přežil jen Bohuslav Horák, který aktivně působil i v poválečném období a jeho perspektiva se nezměnila. Proto jsou i tyto jeho texty řazeny do první etapy. Druhá etapa se překrývá s obdobím socialismu, kdy musela být brněnská humánní geografie v podstatě znovu vybudována. Výrazné posílení nastalo v 60. letech se vznikem Geografického ústavu ČSAV se sídlem v Brně. A právě konec socialistického zřízení i zánik Geografického ústavu ČSAV na přelomu 80. a 90. let byly identifikovány jako přelom druhé a třetí etapy. Zcela se totiž změnilly podmínky, v rámci nichž výzkum probíhal (relevantní témata, kontakt se zahraničím, institucionální struktura, personální složení).

Souhlasíme s Keighrenem, Abrahamssonem a della Dorou (2012, s. 298), že „zabývat se textuálním dědictvím své vlastní disciplíny může být geografům jediné k užítku“. Proto by ideálně explorace a analýza textů geografických předchůdců měla být prováděna pro potřeby reflexe toho, co dělá právě současná geografie. K analýze starších geografických textů lze přistupovat metodou foucaultovské genealogie, kdy odhalujeme, jaké mají současné geografické koncepty a diskursy historický intelektuální vývoj, který z nich utvořil právě to, co znamenají v současnosti (Abrahamsson 2013, Elden 2013). My jsme ale cestu dekonstrukce zvolili proto, že chceme ukázat nejen intelektuální vývoj, ale také to, na jakých často nepřiznaných diskursivních principech probíhal a jaké latentní myšlenkové pozadí a kontexty umožňovaly myslet geograficky určitým způsobem a nikoli jiným, přestože možnosti myšlení a tvoření geografie jsou takřka nekonečné.

2. Dekonstrukce teorií i metodologií

Dekonstrukce je základem filozofie Jacquese Derridy (1976, 1978). My využíváme dekonstruktivní metody především tak, jak byla přejata Derridovými interpretátory v geografii, zejména Marcusem Doelem a Clivem Barnettem, později v textu i Gunnarem Olssonem. V dekonstrukci jde o specifické čtení textů, které vychází z určitých ontologických předpokladů o světě, který podle nich nikdy nelze zapouzdřit ve stabilitě, o světě, z jehož stability neustále uniká něco destabilizujícího. Jde o ontologický princip, že „dekonstrukce se děje. [...] Svět se jednoduše nezastaví“ (Rose 2004, s. 465). Vše stabilní je stabilní pouze zdánlivě a především efektně (ale vždy pouze dočasně) stabilizované. Ontologický princip je vůči stabilitám intervenující, „aby otevřel, rozrušil a vyvrátil nucené stabilizace do rozvolněné multiplicity“ (Doel 1995, s. 214).

To při aplikaci dekonstrukce v geografii mimo jiné znamená zpochybnění stability absolutního prostoru. „Síla dekonstrukce vychází z poznání, že body v prostoru nedrží pevně. Jsou rozpohybované jako panty nebo klouby“ (Doel 1999, s. 136). Idea prostoru v pohybu a neustálém nastávání otevírá pluralitní teoretická chápání prostorovosti a „každá teoretická praxe je situována mezi celé pole

dalších, [...] [což] delegitimizuje jakékoli univerzalizující a totalizující aspirace“ (Doel 1994, s. 1042). Dekonstruktivní čtení textu si všímá protikladů v textu, zamlčených předpokladů k tomu, aby text dával význam a smysl, a paradoxů, které text inherentně obsahuje. Na tyto protiklady, předpoklady a paradoxy se metodicky zaměřuje a ukazuje, že k tomu, aby dávaly smysl, potřebují specifický kontext, který zamlžuje jejich diskursivní nestability a stabilizuje je, aby nevypadaly protikladně a paradoxně. „Dekonstrukce je pečlivě parazitická na korpusu jiných textů, idiomů a tradic, [...] vždy operuje pouze s konceptuálními systémy umístěnými v partikulárních kontextech“ (Barnett 1999, s. 278).

Dekonstrukce není obyčejné kritické čtení textu, během něž vyjadřujeme nesouhlas s určitým diskursem nebo konceptem v situaci, kdy známe jiné a lepší diskursy nebo koncepty. „Naopak dekonstrukce je vše, co odporuje stabilizaci, ustálení, normalizaci a standardizaci struktur“ (Doel 1994, s. 1050). Dekonstrukce operuje proti a priori pevným strukturám (jsou pouze upevňované) a proti rigidnímu strukturalistickému myšlení. V pevných strukturách (a to i strukturách prostorových) bývají klíčové jasně definované pevné hranice (mezi jevy, koncepty, diskursy, prostory, regiony apod.). „Dekonstrukce se vměšuje do chápání hranic a rozmezí tak, že reviduje prostorové kategorie skrze rétoriku pohybu a sleduje způsoby, jak je upevnění konceptů vždy ustanoveno usměrněním vztahovosti“ (Barnett 1999, s. 282). To, „co vypadá jako strnulý život [pevných hranic], je stále život: bující a překypující stávním se“ a proměnami (Doel 2003, s. 162).

Metodicky dekonstrukce operuje se „suplementy“ (Doel 1999, s. 144). Pomocí nich ukazuje, že co se zdá pevné a svébytné jako hranice struktur, diskursů, konceptů, prostorů, je reálně jen hra upevňování a rozvolňování, kdy každý strukturální element v sobě již a priori obsahuje parazitní prvek jinakosti. Tím je právě suplement. Suplement je implicitně obsažen v textech a bez jeho přítomnosti nemohou texty dávat očekávaný pevný smysl v daném kontextu. Upevňuje tedy smysl textů v kontextech, i když je sám zneviditelnován, neboť od textů se tradičně očekává, že mají samy o sobě působit svébytně bez tohoto prvku jinakosti. Jenže při dekonstruktivním zviditelnění suplementu dekonstrukce ukazuje, že texty mohou dávat pevný smysl pouze v kontextu, který jim zajišťuje onen suplement. To platí i o disciplíně geografie a zde konkrétně o historickém diskursu brněnské geografie. „Geografie velmi často definovala samu sebe proti tomu, na čem trvala, že sama není“ (Rose 1995, s. 414). Potřebovala tedy suplementy. Dekonstrucí chceme otevřít diskurs geografického myšlení „nezpochybnitelným stopám jinakosti uvnitř něj samotného, [a proto] můžeme ukázat, že širý prostor pro vztahy, střety a odezvy je podmínkou existence všech [geografických] diskursů“ (Barnett 1998, s. 240). Dekonstruovanými diskursy jsou zde ty diskursy, které spadají do brněnského geografického myšlení.

3. Od geografie fyzické ke geografii humánní

Vznik brněnského geografického myšlení v akademickém prostředí úzce souvisí se zřízením Zeměpisného ústavu (1921) na nedlouho předtím založené Masarykově univerzitě v Brně (1919). Směřování pracoviště se v počátku odvíjelo od specializace prvotních zaměstnanců, kteří do Brna přešli z Prahy, kde také získali vzdělání na Univerzitě Karlově. Ačkoliv první vedoucí Zeměpisného ústavu František Koláček měl široký vědecký a tematický záběr, v popředí výzkumu po první desetiletí stály zejména fyzicko-geografické studie (obory meteorologie a geomorfologie). Až od 30. let 20. století začíná období emancipace humánně geografického myšlení (Trávníček, Karásek 1993; Šerý, Lichter 2021).

Humánní geografie se na brněnské univerzitě rodila zprvu především jako urbánní geografie. Pro klíčové urbánní geografy nejprve působila jako doplněk k jejich hlavním fyzicko-geografickým zájmům. Koláček (1930) se opírá o přístupy německých geografů v důrazu na formální charakteristiku urbánní struktury (půdorysů měst) a zdůrazňuje terénní podmínky ovlivňující vývoj moravských měst. Za tuto environmentálně-deskriptivní rovinu však nepostupuje a deklaruje, že jeho práce prozatím nemá vyšší ambice. „Má býti pobídkou k dalším pracím“ (Koláček 1930, s. 2). Později se odklání od klasické chorologie ke všeobecným charakteristikám měst a nepracuje již pouze v měřítku města, ale postupuje i na úroveň sídelní geografie (Koláček 1934). Vedle toho se prosazuje přístup geneticko-kauzální (Říkovský 1939), který nahrazuje environmentálně-deskriptivní pojetí, a tudíž bere v potaz historickou perspektivu vzniku sídel a zároveň reflektuje vzájemné ovlivňování kulturně-hospodářské a přírodní krajiny. Podle Říkovského (1939, s. 45) „je nutno chápat sídla jako samostatné vývojové individuality, které nelze vtěsnat do nějakých přesných neživotných typologických soustav“. Podle něj bez znalosti „sociálních a hospodářských poměrů v minulosti nelze porozumět sídelním typům, pokud tkví svými kořeny v minulosti“ (Říkovský 1939, s. 43). Nikoli příroda, nýbrž „při osidlování je nejhlavnějším činitelem člověk sám“ (Říkovský 1939, s. 44). Láznička (1941, s. 5) s cílem genetické sídelně-geografické klasifikace osad na Novoměstsku nazývá tento přístup dokonce „ryze historickou metodou“. U vzniku brněnské urbánní geografie je tudíž poznat nutnost vyhranění se proti fyzické geografii, přestože autoři byli původně fyzickými geografy. Fyzická geografie je suplementem. Zatímco první vyhranění se (environmentální determinismus) je stále fyzickou geografii silně ovlivněné, druhé (geneticko-kauzální přístup) se pokouší od fyzické geografie takřka oprostít a hledat souvislost s historií. Fyzicko-geografický přístup tedy poslouží za prvek jinakosti, který se stává nechtěný, avšak jeho nechtěnost je klíčová pro to, aby se mohl započít tvořit směr veskrze odlišný, tedy směr historický.

To souvisí i s postavou Bohuslava Horáka, který založil nevelkou brněnskou tradici historické geografie. Věnuje se jednak dějinám zeměpisu a jednak historické

geografii. Jeho pojetí dějin je z hlediska času neproblematizované lineárně kumulativní pojetí (srov. Le Goff 2007). Společně s kolegy (Horák, Trávníček, Honl 1968) hovoří o racionálním ukončení dějin zeměpisu před druhou světovou válkou, jako kdyby poté geografie měla již zůstat stabilní. Jeho postoj k historické geografii konkrétních míst byl však velmi reflexivní. Bylo pro něj důležité, jak lidé v jednotlivých epochách geograficky přemýšleli, aniž by to musel dávat do srovnání s modernějším geografickým myšlením (Horák 1931, 1949). Staré mapy pro něj představovaly vzhled do tohoto myšlení: „Každá mapa poskytuje doklad o tom, jaké byly v té neb oné době její zeměpisné dovednosti“ (Horák 1954, s. 7). Pokud se v určité době nevytvářelo mnoho map, Horák se nepokouší mapovou geografickou imaginaci této době vnutit a vysvětluje ji spíše na základě popisů cest nebo maleb krajiny (Horák 1954). Když však začala být v jiné epoše mapa pro geografickou imaginaci důležitá, Horák (1958, s. 106–113) to zdůrazňuje například tak, že si všímá, jak tvorba map v době velkých objevů měla velký vliv na vytvoření pojmenování kontinentu Amerika, což detailněji dekonstruuje i současní autoři (Farinelli 2011). S koncem Horákova působení a nástupem následující tradice historické geografie vedené Dušanem Trávníčkem se však Horákova reflexivita vytratila, stejně jako se pomalu vytratil zájem o specifčnost lidové geografické imaginace, kterou měli lidé v předchozích epochách jinou než v epoše moderní, kdy ještě neznali moderní geografická pojetí prostoru, jejich koncepty a nástroje.

4. Univerzalizování absolutního prostoru

4.1. Absolutizace a dekontextualizace prostoru a prostorové vědy

Historický geograf Dušan Trávníček se odklání od zájmu o lidové geografické myšlení a spíše se snaží historické geografické poznatky umístit do absolutního objektivizovaného moderního prostoru. Kupříkladu historické popisy Kréty a Kypru z per českých cestovatelů dává do kontextu s moderními objektivními znalostmi o těchto ostrovech a hodnotí, kde se minulí cestovatelé objektivně prostoru přiblížili a kde naopak ne (Trávníček 1953). Historicko-geografický vývoj lužicko-srbské oblasti interpretuje na podkladu moderní mapy oblasti bez ohledu na to, zdali tehdejší tamní lidé prostor chápali mapově (Trávníček 1972). Pracuje s konceptem historických geografických hranic v jejich moderním pojetí jako liniemi zakreslenými na mapě, které ohraničují politicko-geografická teritoria, přestože se tento koncept pevně uchycuje v lidové geografické imaginaci až v 18. století (Elden 2013). Tomu odpovídá jeho koncept „geografického horizontu“, skrze nějž sice vyjadřuje, že v různých historických dobách byly geografické znalosti odlišně rozsáhlé, stále jsou však tyto znalosti umístěné do absolutního prostoru, v němž určité „horizonty“ působí jako liniová limita na mapě (Trávníček 1984). Moderní objektivní absolutní

prostor, který se rozprostírá na souřadnicové mapě, je suplement, přestože se zajímáme o geografii dob předmoderních. Tento prostor je však klíčový i pro veškeré další brněnské geografie, které vznikaly po druhé světové válce.

Rok 1948 přináší epistemologický, metodologický, ideologický i personální zvrat v brněnské humánní geografii. V účelu geografie je kromě funkce vědecko-výzkumné a funkce vzdělávací zdůrazněna funkce plánovací, prognostická a optimalizační (Demek 1975). Pro tuto funkci je nejenže potřeba, aby se převládající a preferovaná koncepcí prostoru stal moderní mapovatelný a kalkulovatelný objektivní absolutní prostor. Jsou ale také potřeba ideologická vize budoucnosti a koncepce času, skrze niž budeme směřovat od vyzkoumané přítomnosti k očekávané budoucnosti. Tím prvním se stala ideologie marxismu-leninismu, tím druhým hegelianská dialektika. Díky prizmatu marxismu-leninismu je ve výzkumu sociálně-geografických jevů silně upřednostněn výzkum jevů ekonomických a materiálních jako součásti základny (oproti kulturní a nemateriální nadstavbě) historicko-materialistického dějinného vývoje (Macka 1974). Díky chápání vývoje v jeho dialektickém pojetí byl silně upřednostněn analyticko-syntetický přístup, v němž různorodé geografické jevy a systémy představují definovatelné teze a anti-teze a kdy je dialekticky možno dosáhnout jejich finálního pochopení a rozřešení v podobě sloučení do výsledné ultimátní syntézy, „neboť právě v syntéze mohou nejlépe vyniknout přednosti geografie jako vědy“ (Demek 1974b, s. 3). Společně uvedené tři prvky (absolutní prostor, ideologie budoucnosti podle marxismu-leninismu a hegelianská dialektika) znamenaly v geografickém myšlení zájem o (1) ekonomickou geografii jako rajonizační a regionalizační vědu a (2) systémovou teorii, která dokáže syntetizovat humánně-geografický a fyzicko-geografický systém.

Demek (1975, s. 4–6) hovoří o vzniku „české marxistické geografické školy“, která vznikla „s využitím poznatků sovětské geografické školy“. Hledají se inspirace u sovětských geografů a ideologů a kritizuje se imperialistická geopolitika a geografický determinismus (Blažek 1953, Demek 1954), což jsou myšlenkové proudy, které obecně zažily silnou diskreditaci skrze druhou světovou válku (Barnes, Abrahamsson 2015). Oproti nim totiž v dialektickém materialismu „[g]eografické prostředí nepůsobí přímo, nýbrž prostřednictvím výrobních vztahů“ (Demek 1954, s. 26), geografický determinismus je tudíž nahrazen „dialekticko-materialistickým determinismem“, který ho překonává (Nosek 1976). V ekonomické geografii se volá po nutnosti rajonizace území Československa, aby bylo možné optimálně rozmístit výrobu (Blažek 1953). V rámci toho se volá i po kolektivní spolupráci geografů, jež se nakonec v Brně institucionalizuje se vznikem Geografického ústavu ČSAV (Macka 1975, s. 11).

Rozvoj rajonizace potřebuje zmíněnou koncepci mapovatelného a kalkulovatelného objektivního absolutního prostoru. Tato koncepce se zdá univerzální, nicméně přitom je spíše univerzalizovaná, přichází totiž *odněkud*, kde byla poprvé ustanovena, aby se poté mohla univerzalizovat. Je to koncepce, kde mezi jevy

v prostoru probíhají gravitační vztahy, a důležitou inspirační roli má kupříkladu Christallerova teorie centrálních míst, jejíž vliv na brněnskou geografii je značelný (Reidlová, Demek, Pech 1980, s. 54; Demek 1984, s. 67–72; Tarabová 1975). Christaller v případě teorie centrálních míst věřil, že předložil moderní koncept, který se opíral o existenci (základních) prostorových zákonů v sídelním systému. Z tohoto důvodu mohla být teorie využita nejen pro explanaci existujících systémů, avšak i pro vlastní prostorové plánování. Christallera právě tato možnost, tj. využití teorie jako racionálního plánovacího nástroje, zajímala nejvíce (Barnes 2015). Při univerzalizaci této teorie je však opomenuto, jak klíčovou roli pro její rozvoj měla skutečnost, že Christaller dostal skrze svou teorii možnost v hlavní kanceláři Konráda Meyera (nacistického úředníka zodpověděného za prostorové plánování) vytvářet analýzy a plány dobytých východních oblastí pro Třetí říši. „Zřídka se v doslova tisících popisech teorie centrálních míst objevuje zmínka války, historického pozadí ekonomické geografie. [...] Racionalistická část teorie centrálních míst se udržela. To obecně výborně vyhovovalo novému poválečnému postoji k racionálnímu státnímu plánování“ (Barnes 2012b, s. 20–21). Ačkoliv teorie centrálních míst nevznikla a priori jako produkt nacistické ideologie, dokonale jí posloužila, přičemž také propojila geografii s prostorovým plánováním. Přestože se tak stalo díky experimentům Třetí říše, důvěru v ní to nezdiskreditovalo. Nejen v Třetí říši totiž v prostorovém plánování představoval její odkaz snahu „dosáhnout ‚geografické efektivnosti‘, vytěžit co nejvíce z co nejméně“ (Barnes 2016, s. 202).

Nejen národní socialismus, ale i sovětský marxistický socialismus je poháněn snahou využít svět a jeho zdroje co nejvíce a co nejefektivněji, kdy „je svět prezentován jako svět užitečný. Jsou mu připsány prostředky a účely, omezenost a užitnost, smysl a hodnota. [...] Marxismus je zjevně poháněn sklonem k myšlení nedostatku a nouze“ (Doel 2009, s. 1057). Z toho důvodu se i sovětské rajonizace, které vycházejí z gravitačního modelu, snaží operovat tak, aby svět mohl být co nejvíce využitelný. Pro Brno je klíčová inspirace rajonizacemi a pracemi s gravitačním modelem tvořenými v Moskvě (Blažek 1977; Mareš 1981, 1982). Tam se hlavně díky pracím Nikolaje N. Baranského rajonizační koncepce ekonomické geografie dostala na výsluní před koncepcemi jinými (Drápal, Tarabová, Trávníček 1977). Moskva se stala nejdůležitější „lokací pravdy“. Lokace pravdy („*truth spots*“) „jsou místa, kde se dělá práce prostorové vědy, a protože se dělá zrovna tam, člověk uvěří, že pravdy tam generované se nedějí jen na těchto místem, ale všude jinde též“ (Barnes 2012a, s. 34). Jako koncept upozorňují na ignoraci prostorových procesů při univerzalizaci prostorových teorií, tedy že jakkoli racionálně a objektivisticky může teorie vypadat, vždy vznikla *někde* a nese s sebou teoretické nánosy tohoto místa, i když se posléze zdá univerzální. Univerzalizování „je racionalismem popřený prostorový proces. Není zde jakoby žádný proces, geografický nebo jiný, který by se zapojil do objevení Pravdy v racionalismu. [...] Pravda je objevila jen tak“ (Barnes, Abrahamsson 2017, s. 107).

Západní anglofonní geografie, kde „[h]umánní geografie byla pravděpodobně poslední z věd o člověku, která přijala seriózně marxismus“ (Gregory 1989, s. 353), dlouhodobě chápala, že se prostorová věda tvoří výhradně pro neutrální objektivní poznání. Naopak ve východní socialistické geografii existoval imperativ, že prostorová věda se netvoří jen pro vědu samou, že „nemůže jít o pouhou registraci daného stavu, ale především přispět k ovlivnění vývoje poměrů žádoucím směrem“ (Macka 1974, s. 4). „V marxistické geografii je konečným kritériem pravdivosti teorie využití ve společenské praxi“ (Demek 1984, s. 46). Na Západě se naopak marxističtí geografové a prostoroví vědci „ani neshodli, ani se nikterak nepřekrývali“ (Kobayashi 2019, s. 54). Tak to měl i přední anglofonní marxistický geograf David Harvey. Zcela se odvrátil od prostorové vědy, a poté vytvořil patrně nejkomplexnější a nejpropracovanější marxistickou geografickou teorii. Přitom ona lokace tvorby teorie je klíčová. Nová teorie byla vytvořena díky jeho výzkumu problémů s bydlením v americkém Baltimore. Díky lokaci Baltimore vznikla marxistická teorie, která se posléze univerzalizovala pro celou anglofonní geografii. „Byla to najednou univerzální teorie s lokací pravdy v Baltimore, která teď zastupovala všechna místa jinde“ (Sheppard, Barnes 2019, s. 185). Nabízí se analogie s Moskvou a univerzalizací Baranského rajonizační teorie v Československu.

Baranskij vytvořil svou rajonizační teorii pro rajonizaci rozlehlého území SSSR. „Prosazuje geografický aspekt ekonomicko-geografického výzkumu a za jeho hlavní složky považuje teritoriálnost, historičnost a komplexnost“ (Drápal, Tarabová, Trávníček 1977). Ten je Brnem převzat jako „pojetí, že geografické oblasti představují koncentrace hospodářství a osídlení, ke kterým gravitují sféry vlivu těchto koncentrací [...] [a] hlavním integrujícím činitelem při vymezení regionů byly koncentrace průmyslu“ (Macka 1975, s. 12). Nicméně obvyklý sovětský region podle této rajonizace se ukazuje být větší než celé Československo, a tudíž se objevuje otázka, jak moc je vhodné přenášet teorii do nového kontextu. Problém je však odklizen do pozadí a rajonizace z Moskvy se univerzalizuje přesvědčujícími diskursy jako: „Otázku rajonisace nelze odbýt tím, že ČSR je malá země, která je sama jen jediným ‚rajonem‘ v pojetí sovětské metody“ (Blažek 1953, s. 4). Moskva funguje jako lokace pravdy a univerzalizující imperativ je zřejmý: rajonizace je nutná i pro Československo. V dialektickém pojetí vývoje to znamená: od rajonizace podle závodů, přes funkční klasifikaci sídel, až po komplexní regionalizaci (Macka 1975, s. 10–11).

4.2. Problematika systémové teorie a snahy o racionalizaci prostoru

Progresivní směřování ke komplexitě bylo žádané ze dvou důvodů: jednak jediné komplexita znamená ultimátní a finální dialektickou syntézu vědeckého výzkumu a jednak jediné s komplexitou a syntézou je možno správně vědecky prognózovat,

plánovat a optimalizovat prostorové struktury. Touha po finální dialektické syntéze nesourodých částí je přítomna nejen v ideji komplexní regionalizace, ale také v budování systémové teorie. O něj se zasloužil především Jaromír Demek. Podle této teorie geografické systémy, ať fyzicko-geografické nebo ekonomicko-geografické, utvářejí prvky v dialektice, které je nutné syntetizovat. Onou syntézou je komplexní kulturní krajina. „Kulturní krajina představuje hybridní supersystém složený z přírodních a socioekonomických geosystémů“ (Demek 1974c, s. 71). Dialektika zahrnuje nejprve diferenciaci systémů, tedy teze a anti-teze, a poté jejich integraci, tedy syntézu (Reidlová, Demek, Pech 1980, s. 38). Vztahy v přírodním systému a vztahy v socioekonomickém systému nelze redukovat jednu na druhou a pouze historicko-materiální dialektika je mezi nimi schopna nalézt syntetické rozřešení (Demek 1974a, s. 34–35). Systémový přístup obohacuje výzkum krajiny i regionální geografii (Demek 1974c, Demek 1980). „[U]možňuje na základě metodiky založené na dialektickém materialismu odstranit potíže, s kterými se setkávala komplexní regionální geografie v minulosti“ (Demek 1980, s. 49), tedy především její pouhou popisnost.

Společenské zákony, které řídí socioekonomické systémy, na jednu stranu „představují vyšší formu pohybu hmoty“ (Demek 1974c, s. 59). Na druhou stranu jde zde stále pouze o primární soustředění se na pohyb hmoty, což kritizuje Řehák (1980, 1983), který tvrdí, že se geografie sociologizuje a člověka nelze brát jen jako biologicko-psychologický doplněk krajiny, nebo Hynek (1984; Hynek, Hynková 1980), který se snaží do systémové teorie přinést i pohyb informace, vnímání či myšlenky. Podle Demka (1984, s. 15) však „[m]ateriálním substrátem formy pohybu hmoty je tak dialektický auto-evoluční (samovyvíjející se) systém, sestávající z druhu hmoty a podmínek jeho existence“. Na konci systémové teorie je pak syntetická idea jednoty. Syntéza není však potřebná pouze pro poznání systému/ů, především je důležitá kvůli možnosti prognózování a „plánovitému řízení“ kulturní krajiny, přičemž i prognózování je dialektické, neboť končí syntézou, která rozřeší vztah změn v přírodě a ekonomických důsledků (Demek 1974a, s. 44–46; Reidlová, Demek, Pech 1980, s. 67–70).

Materialistická dialektika je hybatelem systémové teorie, bez jejího automatického pohybu vpřed od kontradiktorních tezí k syntéze neexistují systémy, my je nemůžeme poznávat a ani prognózovat jejich vývoj. „Materialistická dialektika je formou obsahového pohybu teoretického myšlení, je logikou, je závislá na praktické činnosti člověka, odkrývá všeobecné zákonitosti pohybu objektivního světa. [...] Dialektická metoda je analogem procesů probíhajících v objektivní realitě“ (Hynek, Konečný 1976, s. 21). Jenže Doel (2006, s. 71) tvrdí, že „realita, k níž materialista odkazuje, musí nutně existovat v kontradiktorním stavu, aby do ní materialista mohl vůbec začít kriticky intervenovat. Tedy obráceně pokud by nebylo faktu, že realita existuje v kontradiktorním stavu, materialista nemá jak dosáhnout kritického pohledu na realitu“. Dialektický pohyb v marxistické geografii tak potřebuje,

aby realita byla nejen kontradiktorní, ale především polarizovaně „nabitá“, čekající na výboj a „vybití se“ v podobě finální integrace. Podle Doela (1999, s. 151) tento pohyb „prahne po integritě. To je jeho násilí. Nikdy nenechá měnitelnost a nerozhodnutelnost být“. „Dialektika především chápe relace jako kontradikce tak, že konfliktní síly v kontradikci se vždy snaží dojít k rozřešení“ (Doel 2006, s. 73). Není však vlastností reality, že by byla automaticky kontradiktorní, polarizovaná a směřující k finální integraci. To je pouze vlastnost, kterou na realitu uvaluje hegelíánská a marxistická dialektika. „Dokud rozkouskování Reality zůstává nabitě, člověk bude neustále tíhnout k [...] finalitě a vkládat v ní důvěru“ (Doel 2008, s. 2637–2639). Tarabová a Trávníček (1976, s. 51–52) uvádějí, že marxismus „zdůrazňuje nezbytnost likvidace antagonistických společenských vztahů jako nejdůležitější podmínky překonání těžkostí“ lidstva. Dialektika tedy není primárně pohyblivá, i když se může zdát, že ano. Dialektika svět zdánlivě rozpohybuje právě proto, aby ho mohla utnout, systematizovat, finalizovat a syntetizovat. Tím je ale velmi silně kompromitována její možnost pracovat s budoucností, tedy prognózovat, neboť budoucnost je vždy otevřená a nefinalizovatelná. Dialektika je „spíše forma epistemologie specializovaná na hledání skrytého uvnitř zřejmého. V důsledku proto nikdy nemůže hledět do budoucnosti, pouze do minulosti“ (Olsson 1992, s. 91).

Paradoxně k tomu, že svět nemusí být jen jednoduše synteticky uchopitelný a finalizovatelný došel nepřímou i marxistický geograf Macka (1975, s. 14), když si všímá, že je potřeba stále více kvantitativních dat, aby mohla být systémová analýza prováděna adekvátně a abychom neustrnuli na „počáteční fázi aplikace systémové analýzy na výzkum životního prostředí a ekonomicko-geografické výzkumy obecně“. O odstavec později však přiznává: „Čím více podrobných dat je shromážděno, tím více vystupuje před námi ohromná složitost vztahů nejen v rámci socio-ekonomické sféry, ale i mezi ní a přírodní sférou včetně vzájemných interakcí.“ Tento rozpor v textu ukazuje, že na jednu stranu je stále potřeba získávat mnohem více dat, na druhou stranu přesně toto získávání oddaluje možnost, že můžeme realitě finálně a synteticky porozumět, neboť se ukazuje stále složitější. Úskalí reflektuje Hynek (1988, s. 124): „Po nadšení možností uplatnění teorie systémů v geografii přišlo koncem 70. let vystřízlivění dané složitostí realizace v geografii. [...] [Geografický systém] se stával vším, čímž ztrácel heuristickou roli.“ Ukazuje se klíčové, že i prostorové systémy jsou vždy sociální a procesuální, kdy „uvažovat prostor jako aktivně a kontinuálně praktikované sociální vztahy nám přesně poskytuje jeden ze zdrojů toho, proč se ‚systém‘ sám nikdy nemůže zcela uzavřít a finalizovat“ (Massey 2000, s. 282).

Je rozporné, že objektivní absolutní prostor, uvnitř něž je prostorovost diferencována, systematizována, dialekticky integrována a syntetizována, a tím pádem finalizována, má sloužit k prognóze budoucnosti a prostorovému plánování. Řehák, Toušek a Vystoupil (1988, s. 96) přímo volají po větším propojení

geografie a prostorového plánování, kdy k odstraňování prostorových rozdílů je potřeba racionální a optimální teritoriální distribuce, která „musí být tudíž propojena, mimo jiné, s vědeckou diagnózou regionů“. „Základní úloha plánování teritoriální struktury a regionálního rozvoje spočívá ve zvyšování ekonomické efektivity národní ekonomiky a životního standardu populace celé země“ (Řehák, Toušek, Vystoupil 1988, s. 91). Nicméně, jak se ukazuje jinde, prostorové plánování je „mnohem lépe vybavené k produkci a údržbě své vlastní byrokracie než vůči zájmům oněch trpících a znevýhodněných, kterým má údajně sloužit“ (Olsson 2012, s. 105–106). Olsson (2002, s. 247) na základě své zkušenosti s prostorovým plánováním praktikovaným švédskou sociálně-demokratickou vládou vidí problém u „praktiky sociálního inženýrství, oně utopické vize, že lepší a spravedlivější společnost může být stvořena na základě exaktních znalostí lidského chování“. Tato vize je přítomna i v propojení geografie a prostorového plánování u brněnské socialistické geografie. „Jenže posvětit pozorované chování jako logické jednání není nic než rétorická technika pro legitimizaci statusu quo. Historie sociálně gravitačního modelu poskytuje ukázkový příklad“ (Olsson 2017, s. 78–79).

Podle Novákové Hříbové (1974, s. 14) se modelování geografického prostoru „stává klíčovým problémem při vypracování prognózy, a to jak v prostoru, tak v čase. Rovněž mapa nabývá nové specifické úlohy – jako modelační prostředek“. Olsson (2002, 2012, 2017) dekonstruuje takové diskursivní pozice a dokládá, že z dokonalé strukturální synchronní analýzy prostorových vzorců můžeme říct jen velmi málo o procesu jejich vzniku, a tudíž i o jejich budoucím vývoji. Přesto se o to často geografové snaží. V propojení prostorové analýzy a prostorového plánování „důsledky jednání založeného na pozorovaných autokorelacích nemohou být předvídaný, což jen dokládá obtíže v predikci sociálních konsekvencí záměrné manipulace prostorové formy“ (Gren 2012, s. 10). Třebaže je tedy regionalizace explicitně chápána jako primární prvek racionalizace národního hospodářství, který vede k rozvoji hospodářství a životní úrovně ve všech regionech (Blažek 1963, 1977), nemuselo se tak skutečně dít. Podle Blažka (1967, s. 16) je klíčové regionální zaměření hospodářství a jeho „objektivním základem je územní dělba práce“. Ovšem Mareš (1988, s. 195) i o desetiletí ekonomické regionalizace, racionalizace a optimalizace později kritizuje nevyužité možnosti formování územně výrobních komplexů a dodává, že „téměř neexistuje racionální územní dělba práce. Závody vyrábějí vedle sebe ne jako články průmyslového územního komplexu, jehož cílem je maximální efektivnost a úspora vynaložené společensky nutné práce, ale jako konkurenti v čerpání místních, většinou již omezených zdrojů“. Když se objevují kritiky, že prognózování v geografii nepostupuje dostatečně rychle a efektivně směrem k racionalizaci prostorových struktur, za vinu je to dáváno teoretické a koncepční nejasnosti geografie samé (Macka 1979), místo aby byla otevřena možnost hlouběji kriticky epistemologicky prozkoumat chatrnost propojení geografie s racionalizací a optimalizací prostoru.

Z důvodu snahy o racionalizaci a optimalizaci hospodářství se brněnští socialističtí geografové na jedné straně zabývali problematikou dojížděky. Na druhou stranu jim samotná dojížděka jako fenomén připadá jaksi nepatřičná, neboť v optimálně a racionálně rozmístěném hospodářství by neměla být vysoká dojížděka mezi místy potřeba. První proponent těchto studií Miroslav Macka (1962) ji považuje za „neúměrně velkou“, „za disproporci zděděnou z kapitalismu“, kterou se „zatím nepodařilo odstranit“. Cílem by mělo být „důsledné odstranění vzdálené a neracionální dojížděky do zaměstnání“ (Macka 1962, s. 303). Je kritizován stav, v němž „proces koncentrace výrobních sil předstihl proces koncentrace obyvatelstva do větších sídelních celků a vyvolává nadměrný pohyb obyvatel za prací“ (Toušek 1975, s. 42). Macka (1964, s. 5) upozorňuje na „neracionální rozdělení pracovních sil v oblastech a neracionální strukturu pracovních míst v centrech“, které vytváří onen problém. Řešení problému vidí v „proporcionálním (pravidelném) rozmístění výroby podle oblastí“ (Macka 1964, s. 21). Komplexní regionalizace dojížděkových regionů proto slouží k racionalizaci území a zdokonalení oblastní regulace pracovních sil (Maryáš, Řehák 1987).

Stabilita a správné rozmístění, způsobené správnou regionalizací, racionalizací a optimalizací, jsou na jedné straně chtěné jevy, které by ideální budoucnost měla přinést. Na druhou stranu přílišná mobilita ve formě přílišné dojížděky je potřebný suplement k tomu, aby tato ideální budoucnost byla vůbec představitelná. Je nechtěný, ale naprosto nezbytný. Avšak prostor, který je procesuální a neustále se proměňuje, nelze stabilizovat do správného rozmístění. K finálnímu stavu stability, kdy „vše je na svém místě a pohyb není potřeba“, nikdy nedochází. Je to trochu v rozporu se skutečností, že zakladatel brněnské dopravní geografie, jehož působení však bylo krátké, byl z problematiky vysoké mobility spíše nadšen (Šlampa 1967).

5. Periferializace brněnské geografie

Na vývoj brněnské geografické myšlení měla vliv nejen změna politického režimu v roce 1989, ale i decentralizace brněnské akademické geografie po zániku Geografického ústavu ČSAV v roce 1993.¹ To přispělo k faktu, že někteří ekonomičtí geografové začínají mít díky přesunu na ekonomickou fakultu ještě blíže

¹ V Brně se tak rozvětvilo šest geografických akademických pracovišť: geografie na Přírodovědecké fakultě, geografie na Pedagogické fakultě a regionální a ekonomická geografie na Ekonomicko-správní fakultě Masarykovy univerzity, environmentální geografie na Ústavu geoniky AV ČR a regionální a ekonomická geografie na Fakultě regionálního rozvoje a mezinárodních studií Mendelovy univerzity. Šestici uzavírá vojenská geografie na Univerzitě obrany.

k regionální ekonomii (Maryáš 2001; Viturka 1997, 2000). Idea prostorového a regionálního plánování je nadále rozvíjena, třebaže se musí utkat se situací, kdy za ní nestojí centrálně plánovaná ekonomika. Mohou proto vznikat diskursivní střety, jaké se například objevují v textu o energetické náročnosti československého zemědělství (Viturka 1990). Na jedné straně se zde argumentuje nepříznivým srovnáním ČSFR s USA, jakožto s jedním ze „států s nejvyspělejším zemědělstvím“, na druhé straně se proto hovoří o potřebě „skutečně vědeckého řízení rozvoje československého zemědělství“ (Viturka 1990, s. 280). Paradoxně tedy k vědeckému řízení inspiruje americké zemědělství, které je formováno především deregulovanou liberální ekonomikou, nikoli řízením.

Toušek a Vančura (1996) kritizují stav ekonomiky před rokem 1989, zatímco vývoj v 90. letech je interpretován jako kvalitativně lepší. V rámci restrukturalizace průmyslové výroby hodnotí, že „restrukturalizační opatření měla ve většině případů patřičný efekt a mnohé podniky mají nehorší období již za sebou“ (Toušek, Vančura 1996, s. 13). Zatímco brněnská socialistická ekonomická geografie hleděla do budoucna s vyhlídkou pozitivních změn, brněnská post-socialistická ekonomická geografie hledí do minulosti s tím, že ony pozitivní změny již proběhly. V prvním případě tedy figuruje nespokojenost se současností, a proto musí nastat lepší budoucnost, ve druhém případě figuruje relativní spokojenost se současností, a proto očekáváme, že budoucnost bude dobrá. V pozadí obou případů nicméně leží důvěra v jediné lineární progresivní pojetí času, v němž se směřuje k pokroku – buď v rámci socialismu, anebo v rámci rozvoje tržní ekonomiky. Jako symbol tohoto rozvoje jsou kupříkladu nekriticky vítány přímé zahraniční investice, které „urychlují restrukturalizaci průmyslu, vytvářejí nová pracovní místa a zvyšují konkurenceschopnost celého hospodářství. Objem zahraničních investic může sloužit i jako indikátor pokroku ekonomické transformace v jednotlivých regionech“ (Toušek, Vančura, Viturka 2000, s. 164). „Atraktivita země pro zahraniční investory je považována za indikátor stability a zdraví dané ekonomiky a objem přísunu přímých zahraničních investic se stává jedním z kritérií pokroku ekonomických reforem“ (Toušek, Kunc 2004, s. 318). Nicméně již v této době se v rámci české geografie, konkrétně v rámci pražské akademické obce, objevují pozice, které k přímým zahraničním investicím zaujímají střízlivý postoj a kritizují je za prohlubování regionálních rozdílů i za jejich neprospěšnost pro trvalejší stabilizaci post-socialistické ekonomiky (Pavlínek 1998, 2004). V rámci této doby jde tak o dichotomizaci pozic v geografickém myšlení vůči tomuto tématu mezi pražskou a brněnskou geografii. Tato dichotomizace nastává i v tématech jiných, jak je rozebráno dále.

Nicméně přes nadšení z nového politicko-ekonomického systému se i v rámci brněnské ekonomické geografie objevují kritiky, třebaže se netýkají přímých zahraničních investic. Viturka (1997, s. 29) se zajímá o vztah ekonomie a životního prostředí, a i přes přihlášení se k neoklasické ekonomii tvrdí, že vztah tržní

ekonomiky a životního prostředí je až opozitní, kdy „objektivní příčiny jsou obecně podmíněny gnoseologicky, tj. odlišným vývojem poznávacího procesu ekologické a ekonomické vědy, který je etapově završován vytvořenými paradigmaty. Z pohledu ekonomie je především nutné konstatovat, že řada přírodních procesů a jevů se nachází mimo současné paradigma tržní ekonomie, a při jejich ekonomickém průmětu tak nutně dochází k tržním selháním“. Je to právě psaní otevřeněji kriticky geografických textů, které post-socialistickou etapu odlišuje od etapy socialistické. Vycházejí především texty Aloise Hynka a Stanislava Řeháka, kteří již kritické texty v omezené míře psali i dříve (viz výše). Zatímco první jmenovaný vychází z tradic kritické humánní geografie anglofonního geografického myšlení, druhý jmenovaný přichází s lokální formou geografické kritiky, která má kořeny ve změnách spojených s přechodem do nové doby a v jeho kontaktech s francouzskou geografii. Kritická humánní geografie nemusí být vždy jen zakotvená v kritické sociální teorii, jak je tomu v anglofonní geografii, ale může vyvěrat ze zcela lokálních zkušeností, které nejsou pro Západ typické. Pickles (2005, s. 362) kritizuje hegemonii anglofonní kritické geografie vůči postkoloniálním a postsocialistickým geografím a tvrdí, že „současné kritické geografie jsou více a více pozorné k novým sociálním formacím, k novým regionálním hegemoniím a ke strategickým politikám“. V rámci regionu české geografické obce je příznačné, že kritické geografie jak Řeháka, tak Hynka, vycházely ze změny rozložení moci k vlivu nad českým geografickým myšlením mezi pražskou a brněnskou geografii. Ze situace tenze dvou jader vznikla v post-socialistické době situace, v níž zůstalo jádro pouze jedno, neboť brněnská geografie se díky svému roztržštění na více pracovišť i periferializovala – alespoň pro období, které je zde sledováno, tedy období, které končí po přelomu tisíciletí a nezabíhá do současnosti.

Hynek (1991, s. 194) proto hlásá „polyparadigmatismus pro naši geografii“. Latentně se obává zapouzdření české geografie v jediném jádře, ke kterému může dojít po periferializaci brněnské geografie. Snaží se prosadit pluralitu geografického myšlení, teorie i abstrakce v českém kontextu, nicméně kriticky konstatuje: „Budme realisté – česká geografie je spíše empirická a tíhne k aplikacím, byť o tom raději mlčí, abstraktnější polohy ji rozhodně nelákají, což je na její škodu. Za úvahu stojí posun ke kritickému přístupu, kritické sociální teorii, poststrukturalismu“ (Hynek 2000, s. 49). Navrhuje nahradit dialektiku komplementaritou, klást důraz na procesualitu prostoru a jeho interpretaci, spíše než jen explanaci a pluralitu geografické epistemologie (Hynek, Hynek 2004). Tvrdí, že „post-strukturalisté obecně věří v inherentně otevřené a fragmentované strukturální systémy, kde je vždy prostor pro to, aby se objevila změna“ (Hynek, Hynek 2006, s. 8) a problematizuje otázku „Co je vlastně krajina?“ (Hynek, Hynek 2006, s. 10) podobně jako anglofonní krajinní geografové, kteří jsou ovlivněni ne-reprezentativní teorií (srov. Wylie 2006), třebaže se zcela nezbavuje dialektického myšlení (Hynek, Hynek 2006, s. 15–17). V těchto kriticky geografických textuálních snahách se Hynek vymezuje

proti pražské geografii, která podle něj zůstává příliš epistemologicky jednoduší. Proto Hynek (1988, s. 124, 1991, s. 193) explicitně oroduje za posun v rámci české geografie od geografie „albertovské“ ke geografii „postalbertovské“. Explicitně uvažuje o albertovské škole jako o českém geografickém jádru. Vychází tedy z relativní kompaktnosti přístupu vícera autorů na Albertově např. k časoprostorovým aspektům proměny české společnosti a ekonomiky v porevolučním období oproti větší roztržitosti výzkumů na menších geografických pracovištích. Taktéž se táže na možnosti diskuse jádra s periferií (Hynek, Hynek 2004, s. 68). Zároveň a v sepětí s tím zde však znovu figuruje jediné lineární progresivní pojetí času, v němž je podle Hynka česká geografie neustále opožděna za geografii západní.

Suplement jádrové pražské geografie, který periferie potřebuje pro ontologické ujištění o své opodstatněnosti, figuruje i v případě Řehákova kriticky geografického textuálního snažení. Tato kritická geografie není založena na kritické sociální teorii, ale na lokálních periferních znalostech, které jsou argumentačně užity proti jádrovým znalostem. S tímto přístupem se vyhraňuje proti zavedení nového správního krajského členění (Řehák 2000, 2001). Je to detailní empirická znalost lokálních poměrů, která ho vede k tvrzení o nesouladu nového krajského členění s evropskou soustavou NUTS nebo když připomíná „selhání: Nové kraje nenaplnily aspirace regionální identity, která je tak potřebná pro rozvoj občanské aktivity“ (Řehák 2001, s. 100). Taktéž se Řehák (1995, 2004) vyhraňuje proti národní standardizaci krátkého názvu českého státu. V tomto druhém případě však jeho kritika nezískává pozitivní ohlas a je naopak kritizována jako příliš subjektivní a neodborná. Její argumenty nejsou akceptovány odborným stanoviskem ČGS (ČGS 1998) a kupříkladu ještě dříve Felix a Král (1995, s. 39) uvádějí, že „Řehák neuvádí proti správnosti zeměpisného názvu Česko žádný věcný argument“. Obecně se však dá říci, že z dekonstruktivního hlediska jak v rámci Hynkova snažení, tak v rámci Řehákova snažení, můžeme pozorovat projev rezistence vůči pražskému jádru. Třebaže celkově není cílem tvrdit, že veškeré české (ani veškeré brněnské) kritické geografické myšlení vzniklo na bázi tohoto projevu, alespoň u těchto jeho dvou prvních průkopníků se patrně objevilo kvůli periferizaci brněnské humánní geografie v situaci, kdy pražská humánní geografie zůstala jádrová.

6. Závěr

Brněnské geografické myšlení se na akademické půdě formuje už více než sto let. Dekonstruktivní pohled na něj ukazuje, že v první fázi, kterou lze propojit s meziválečným obdobím, se humánní geografie nejprve vyděluje z fyzické geografie a vyhraňuje se vůči ní. Z toho důvodu hledá souvislosti s historií (zejména geneticko-kauzální přístup). Ustavují se tak brněnské tradice urbánní/sídelní geografie a historické geografie, třebaže druhá z nich je již tradice zaniklá.

Druhá fáze je charakteristická univerzalizováním absolutního prostoru a více-méně se překrývá s obdobím socialismu. Soustředí se jednak na koncepci objektivního absolutního prostoru a jednak na ideologickou vizi budoucnosti, kdy se stěžejními staly ideologie marxismu-leninismu a hegeliánská dialektika. Patrný je vliv sovětské geografie s Moskvou jako „lokací pravdy“. Humánní geografie je konstituována především do podoby ekonomické geografie, která má charakter rajonizační a regionalizační vědy, což má spojitost se snahou o optimalizaci a racionalizaci prostoru (např. odstranění neracionální dojížděky). Jedná se rovněž o období zájmu o systémovou teorii, která nechává vyniknout úskalím dialekticko-materialistického determinismu.

Třetí fáze je pod vlivem decentralizace brněnské geografie, která se z Akademie věd přesouvá na řadu brněnských pracovišť. To se děje v období porevoluční transformace a deregulované liberální ekonomiky, což na jednu stranu někdy vede až k nekritickému nahlížení na nové jevy, které doba přináší (např. přímé zahraniční investice). Na druhou stranu se však objevuje i kritické geografické myšlení, pro jehož rozvoj jako nezbytný suplement figuruje jádrová humánní geografie pražská – ať se jedná o snahu propojit brněnskou geografii s anglofonní kritickou sociální teorií, nebo o využití lokálních periferních empirických znalostí ke kritické diskusi s jádrem. I přes svou periferizaci se tak brněnská humánní geografie stává oproti minulosti diferencovanější z hlediska epistemologického, metodologického i tematického.

Literatura

- ABRAHAMSSON, C. (2013): On the genealogy of Lebensraum. *Geographica Helvetica*, 68, 37–44. <https://doi.org/10.5194/gh-68-37-2013>
- BARNES, T. J. (2012a): Notes from the Underground: Why the History of Economic Geography Matters: The Case of Central Place Theory. *Economic Geography*, 88, 1, 1–26. <https://doi.org/10.1111/j.1944-8287.2011.01140.x>
- BARNES, T. J. (2012b): A Short Cultural History of Anglo-American Economic Geography: Bodies, Books, Machines, and Places. In: Warf, B. (ed.): *Encounters and Engagements between Economic and Cultural Geography*. Springer, Dordrecht, 19–37. https://doi.org/10.1007/978-94-007-2975-9_2
- BARNES, T. J. (2015): “Desk Killers”: Walter Christaller, Central Place Theory, and the Nazis. In: Meusburger, P., Gregory, D., Suarsana, L. (eds.): *Geographies of Knowledge and Power*. Springer, Dordrecht, 187–201. https://doi.org/10.1007/978-94-017-9960-7_9
- BARNES, T. J. (2016): A Morality Tale of Two Location Theorists in Hitler’s Germany: Walter Christaller and August Lösch. In: Giaccaria, P., Minca, C. (eds.): *Hitler’s Geographies*. The University of Chicago Press, Chicago, 198–217. <https://doi.org/10.7208/chicago/9780226274560.003.0010>
- BARNES, T. J., ABRAHAMSSON, C. (2015): Tangled complicities and moral struggles: the Haushofers, father and son, and the spaces of Nazi geopolitics. *Journal of Historical Geography*, 47, 64–73. <https://doi.org/10.1016/j.jhg.2014.10.002>

- BARNES, T. J., ABRAHAMSSON, C. (2017): The Imprecise Wanderings of a Precise Idea: The Travels of Spatial Analysis. In: Jöns, H., Meusbürger, P., Heffernan, M. (eds.): *Mobilities of Knowledge*. Springer, Cham, 105–122. https://doi.org/10.1007/978-3-319-44654-7_6
- BARNETT, C. (1998): Impure and worldly geography: the Africanist discourse of the Royal Geographical Society, 1831–73. *Trans Inst Br Geogr*, 23, 2, 239–251. <https://doi.org/10.1111/j.0020-2754.1998.00239.x>
- BARNETT, C. (1999): Deconstructing context: Exposing Derrida. *Trans Inst Br Geogr*, 24, 3, 277–293. <https://doi.org/10.1111/j.0020-2754.1999.00277.x>
- BLAŽEK, M. (1953): Význam práce J. V. Stalina „Ekonomické problémy socialismu SSSR“ pro československou hospodářskou geografii. *Geografie*, 58, 1, 1–5.
- BLAŽEK, M. (1963): Hodnocení ekonomické úrovně oblastí v ČSSR. *Geografický časopis*, 15, 1, 30–37.
- BLAŽEK, M. (1967): Politická a hospodářská geografie. Svoboda, Praha.
- BLAŽEK, M., ed. (1977): *Ekonomickogeografická regionalizace*. GÚ ČSAV, Brno.
- ČGS (1998): Stanovisko geografů, jazykovědců, historiků a pracovníků dalších vědních oborů k otázce oficiálního jednoslovného geografického názvu pro Českou republiku. *Geografie*, 103, 2, 120–122.
- DEMEK, J. (1954): O úloze geografického prostředí ve vývoji společnosti. MU, Brno.
- DEMEK, J. (1974a): *Teoretická geografie: principy a problémy*. GÚ ČSAV, Brno.
- DEMEK, J. (1974b): Teoreticko-metodologické otázky současné geografie. *Zprávy GÚ ČSAV*, 11, 7–8, 2–3.
- DEMEK, J. (1974c): *Úvod do teorie krajiny*. Vysoká škola zemědělská, Brno.
- DEMEK, J. (1975): Rozvoj naší geografie v letech 1945–1975. *Zprávy GÚ ČSAV*, 12, 6–7, 3–9.
- DEMEK, J. (1980): *Teorie regionální geografie*. AUC Geographica, 15, supplementum, 43–52.
- DEMEK, J. (1984): *Teoretická geografie*. SPN, Praha.
- DERRIDA, J. (1976): *Of Grammatology*. Johns Hopkins University Press, Baltimore.
- DERRIDA, J. (1978): *Writing and Difference*. Routledge, London.
- DOEL, M. A. (1994): Deconstruction on the move: from libidinal economy to liminal materialism. *EPA: Economy and Space*, 26, 7, 1041–1059. <https://doi.org/10.1068/a261041>
- DOEL, M. A. (1995): Bodies without organs: Schizoanalysis and deconstruction. In: Pile, S., Thrift, N. (eds.): *Mapping the Subject*. Routledge, London, 208–221.
- DOEL, M. A. (1999): *Poststructuralist Geographies*. Edinburgh University Press, Edinburgh. <https://doi.org/10.1515/9781474467797>
- DOEL, M. A. (2003): Gunnar Olsson's Transformers: The Art and Politics of Rendering the Co-Relation of Society and Space in Monochrome and Technicolor. *Antipode*, 35, 1, 140–167. <https://doi.org/10.1111/1467-8330.00306>
- DOEL, M. A. (2006): Dialectical Materialism: Stranger than Friction. In: Castree, N., Gregory, D. (eds.). *David Harvey: A Critical Reader*. Blackwell, Malden, 55–79. <https://doi.org/10.1002/9780470773581.ch4>
- DOEL, M. A. (2008): Dialectics revisited, Reality Discharged. *EPA: Economy and Space*, 40, 11, 2631–2640. <https://doi.org/10.1068/a40314>
- DOEL, M. A. (2009): Miserly Thinking/Excessful Geography: From Restricted Economy to Global Financial Crisis. *EPD: Society and Space*, 27, 6, 1054–1073. <https://doi.org/10.1068/d7307>
- DRÁPAL, M., TARBOVÁ, Z., TRÁVNÍČEK, D. (1977): Přínos sovětské ekonomické geografie k rozvoji československé ekonomické geografie. *Scripta Fac.Sci.Nat. Univ.Purk.Brun. Geographia*, 1, 7, 27–32.
- ELDEN, S. (2013): *The Birth of Territory*. The University of Chicago Press, Chicago. <https://doi.org/10.7208/chicago/9780226041285.001.0001>

- FARINELLI, F. (2011): Why America is called America. In: Daniels, S., DeLyser, D., Entrikin, J.N., Richardson, D. (eds.): *Envisioning Landscapes, Making Worlds*. Routledge, London, 3–11.
- FELIX, J., KRÁL, V. (1995): K článku Problémy s Českem nebo s Moravou? *Geografické rozhledy*, 5, 2, 38–39.
- FŇUKAL, M., FRAJER, J., ŠERÝ, M., TOUŠEK, V. (2009): *Historie katedry geografie Přírodovědecké fakulty Univerzity Palackého v Olomouci*. Univerzita Palackého v Olomouci, Olomouc.
- GREGORY, D. (1989): The crisis of modernity? Human geography and critical social theory. In: Peet, R., Thrift, N. (eds.): *New Models in Geography*. Routledge, London, 348–385.
- GREN, M. (2012): Gunnar Olsson and Humans as Geo-Graphical Beings. In: Gren, M., Abrahamsson, C. (eds.): *GO: On the Geographies of Gunnar Olsson*. Routledge, London, 7–36.
- HORÁK, B. (1931): Daniel Vetter a jeho „Islandia“. FF MU, Brno.
- HORÁK, B. (1949): Marko Polo: jeho cesty a dílo. ČSSZ, Brno.
- HORÁK, B. (1954): *Dějiny zeměpisu: Starověk a středověk*. Nakladatelství ČSAV, Brno.
- HORÁK, B. (1958): *Dějiny zeměpisu: Doba velkých objevů*. Nakladatelství ČSAV, Brno.
- HORÁK, B., TRÁVNÍČEK, D., HONL, I. (1968): *Dějiny zeměpisu: Novověk od 17. století*. Academia, Praha.
- HYNEK, A. (1984): Geografický výzkum krajiny a percepce životního prostředí. *Folia Fac.sci. nat. Univ.Purk.Brun. Geographia*, 25, 11, 1–91.
- HYNEK, A. (1988): Když geografie, proč ne i regionální? *Geografie*, 93, 2, 121–128. <https://doi.org/10.37040/geografie1988093020121>
- HYNEK, A. (1991): Ke geografii nejen behaviorální. *Geografie*, 96, 3, 192–194.
- HYNEK, A. (2000): Regionální geografie: sociální konstrukce. In: *Miscellanea Geographica Universitatis Bohemiae Occidentalis 14*. ZČÚ, Plzeň, 46–53.
- HYNEK, A., HYNEK, N. (2004): Geografické myšlení: jádro současných geografí. In: Wahla, A. (ed.): *Geografie a proměny poznání geografické reality*. PŘF OU, Ostrava, 68–77.
- HYNEK, A., HYNEK, N. (2006): Investigating Hybrids and Coproductions: Epistemologies, (Disciplinary) Politics and Landscapes. *AUC Geographica*, 41, 1–2, 3–19.
- HYNEK, A., HYNKOVÁ, J. (1980): Percepce prostředí a mentální mapy ve výchově k péči o životní prostředí. *Scripta Facultatis Scientiarum Naturalium Universitatis Purkynianae Brunensis. Geographia*, 10, 5, 233–248.
- HYNEK, A., KONEČNÝ, M. (1976): Materialistická dialektika poznání geosystémů. In: Nosek, M. (ed.): *K ideologickým a metodologickým problémům geografie*. UJEP, Brno, 18–27.
- JELEČEK, L., CHROMÝ, P., MARTÍNEK, J. (2006): Vývoj geografie na Univerzitě Karlově v kontextu české geografie od poloviny 19. století. *Geografie*, 111, 4, 343–367. <https://doi.org/10.37040/geografie2006111040343>
- KEIGHREN, I.M., ABRAHAMSSON, C., DELLA DORA, V. (2012): On canonical geographies. *Dialogues in Human Geography*, 2, 3, 296–312. <https://doi.org/10.1177/2043820612468534>
- KOBAYASHI, A. (2019): Issues of “Race” and Early Radical Geography: Our Invisible Proponents. In: Barnes, T. J., Sheppard, E. (eds.): *Spatial Histories of Radical Geography*. Wiley&Sons, Hoboken, 39–58. <https://doi.org/10.1002/9781119404781.ch1>
- KOLÁČEK, F. (1930): *Púdorysy moravských měst. Tatranská komise*, Brno.
- KOLÁČEK, F. (1934): *Zeměpis Československa*. Melantrich, Praha.
- LÁZNIČKA, Z. (1941): Příspěvek k sídelnězeměpisné charakteristice osad na Novoměstsku, ČSSZ, Brno.
- LE GOFF, J. (2007): *Paměť a dějiny*. Argo, Praha.
- MACKA, M. (1962): K otázce struktury dojíždění do práce. *Geografie*, 67, 4, 303–324.

- MACKA, M. (1964): K některým metodickým problémům studia dojíždění do zaměstnání. Zprávy o vědecké činnosti č. 3. GÚ ČSAV, Brno.
- MACKA, M. (1974): Životní způsob socialistické společnosti a její životní úroveň z hlediska geografických výzkumů. Zprávy GÚ ČSAV, 11, 7–8, 4–7.
- MACKA, M. (1975): Pokroky v ekonomickogeografickém výzkumu. Zprávy GÚ ČSAV, 12, 6–7, 9–15.
- MACKA, M. (1979): Prognózování v geografii: její připravenost na tuto úlohu. Geografie, 84, 4, 300–302. <https://doi.org/10.37040/geografie1979084040300>
- MAREŠ, J. (1981): K otázce geografického potenciálu. Geografie, 86, 1, 38–43. <https://doi.org/10.37040/geografie1981086010038>
- MAREŠ, J. (1982): Gravitační území průmyslových míst v ČSR. Geografie, 87, 2, 105–109. <https://doi.org/10.37040/geografie1982087020105>
- MAREŠ, J. (1988): Industrializace Československa: její klady a zápory. Geografie, 93, 3, 183–198. <https://doi.org/10.37040/geografie1988093030183>
- MARYÁŠ, J. (2001): Regionální aspekty podnikatelské aktivity fyzických osob v České republice. In: Česká ekonomika na přelomu tisíciletí. ESF MU, Brno, 646–653.
- MARYÁŠ, J., ŘEHÁK, S. (1987): Soupis sociálně-geografických regionů ČSSR. Zprávy GÚ ČSAV, 24, 2, 43–58.
- MASSEY, D. (2000): Entanglements of power: reflections. In Sharp, J., Routledge, P., Philo, C., Paddison, R. (eds.). Entanglements of power: Geographies of domination/resistance. Routledge, London, 279–286.
- NOSEK, M. (1976): Systémové paradigma v geografii a vědecký světový názor. In: Nosek, M. (ed.): K ideologickým a metodologickým problémům geografie. UJEP, Brno, 13–17.
- NOVÁKOVÁ HŘIBOVÁ, B. (1974): Filozoficko-metodologické problémy použití matematických metod a modelování v geografii. Zprávy GÚ ČSAV, 11, 7–8, 12–16.
- OLSSON, G. (1992): Lines of Power. In: Barnes, T. J., Duncan, J. S. (eds.). Writing Worlds. Routledge, London, 86–96.
- OLSSON, G. (2002): Glimpses. In: Gould, P., Pitts, F. R. (eds.): Geographical Voices. Syracuse University Press, Syracuse.
- OLSSON, G. (2012): Servitude and Inequality in Spatial Planning: Ideology and Methodology in Conflict. In: Gren, M., Abrahamsson, C. (eds.): GO: On the Geographies of Gunnar Olsson. Routledge, London, 101–109.
- OLSSON, G. (2017): Thought-in-Action/Action-in-Thought. In: Meusburger, P., Werlen, B., Suarsana, L. (eds.): Knowledge and Action. Springer, Cham, 67–88. https://doi.org/10.1007/978-3-319-44588-5_4
- PAVLÍNEK, P. (1998): Foreign Direct Investment in the Czech Republic. Professional Geographer, 50, 1, 71–85. <https://doi.org/10.1111/0033-0124.00104>
- PAVLÍNEK, P. (2004): Regional Development Implications of Foreign Direct Investment in Central Europe. European Urban and Regional Studies, 11, 1, 47–70.
- PICKLES, J. (2005): 'New Cartographies' and the Decolonization of European Geographies. Area, 37, 4, 355–364. <https://doi.org/10.1111/j.1475-4762.2005.00645.x>
- REIDLOVÁ, M., DEMEK, J., PECH, J. (1980): Úvod do studia geografie a dějiny geografie. SPN, Praha.
- ROSE, G. (1995): Tradition and paternity: same difference? Trans Inst Br Geogr, 20, 4, 414–416. <https://doi.org/10.2307/622970>
- ROSE, M. (2004): Reembracing Metaphysics. EPA: Economy and Space, 36, 3: 461–468. <https://doi.org/10.1068/a3655>
- ŘEHÁK, S. (1980): Dvojí přístup k prognózování v geografii dopravy. Zprávy GÚ ČSAV, 17, 1, 46–47.

- ŘEHÁK, S. (1983): Několik poznámek k teoretickým základům geografie. Zprávy GÚ ČSAV, 20, 3, 53–60.
- ŘEHÁK, S. (1995): Problémy s Českem nebo s Moravou? Geografické rozhledy, 95–96, 2, 29–30.
- ŘEHÁK, S. (2000): Do jaké Evropy přicházíme se svými kraji? Geografie, 105, 3, 288–294.
- ŘEHÁK, S. (2001): Nové kraje České republiky v kritickém mezinárodním srovnání. In: IV. mezinárodní kolokvium o regionálních vědách, ESF MU, Brno, 97–106.
- ŘEHÁK, S. (2004): Česko? Chaos a skepse... Geografie, 109, 4, 328–331.
- ŘEHÁK, S., TOUŠEK, V., VYSTOUPIL, J. (1988): The human geographical aspects of the regional planning. In: Sborník prací 15, GÚ ČSAV, Brno, 91–101.
- ŘÍKOVSKÝ, F. (1939): Základy k sídelnímu zeměpisu Česko-Slovenska. ČSSZ, Brno.
- SHEPPARD, E., BARNES, T. J. (2019): Baltimore as Truth Spot: David Harvey, Johns Hopkins, and Urban Activism. In: Barnes, T. J., Sheppard, E. (eds.): Spatial Histories of Radical Geography. Wiley&Sons, Hoboken, 183–210. <https://doi.org/10.1002/9781119404781.ch6>
- ŠERÝ, O., LICHTER, M. (2021): Sto let geografie na Přírodovědecké fakultě v Brně. Historická geografie, 47, 1, 95–116.
- ŠLAMPA, O. (1967): Všeobecná geografie dopravy. SPN, Brno.
- TARABOVÁ, Z. (1975): Zázemí Vyškova. Scripta Fac.sci.nat. Univ.Purk.Brun. Geographia, 5, 3, 1–14.
- TARABOVÁ, Z., TRÁVNÍČEK, D. (1976): Možnosti využití Engelsovy „Dialektiky přírody“ ve výuce ekonomické geografie. In: Nosek, M. (ed.): K ideologickým a metodologickým problémům geografie. UJEP, Brno, 49–54.
- TOUŠEK, V. (1975): Hospodářská klasifikace obcí Jihomoravského kraje a její změny v období 1961–1970. UJEP, Brno.
- TOUŠEK, V., KUNC, J. (2004): The Most Important Foreign Investors in the Manufacturing Industry of the Czech Republic. In: Siwek, T., Baar, V. (eds.): Globalisation and its geopolitical, cultural, economic and ecological context. OU, Ostrava, 318–328.
- TOUŠEK, V., VANČURA, M. (1996): Aktuální problémy ČR: Průmysl. Scholaforum, Ostrava.
- TOUŠEK, V., VANČURA, M., VITURKA, M. (2000): Geographical Aspects of Industrial Transformation in the Czech Republic. Geografie, 105, 2, 155–165. <https://doi.org/10.37040/geografie2000105020155>
- TRÁVNÍČEK, D. (1953): Zeměpisný obraz Kréty a Kypru v 16. století. Geografie, 58, 158–162.
- TRÁVNÍČEK, D. (1972): Přehled územního vývoje Horní a Dolní Lužice do konce 19. století. Scripta Facultatis Scientiarum Naturalium Universitatis Purkynianae Brunensis. Geographia, 1, 2, 29–37.
- TRÁVNÍČEK, D. (1984): Historická geografie. SPN, Praha.
- TRÁVNÍČEK, D., KARÁSEK, J. (1993): Brněnská geografická škola a odraz jejích tradic v současnosti. In: Schmidt, E., Jelínek, M. (eds.): Brněnská věda a umění meziválečného období (1918–1939) v evropském kontextu. Masarykova univerzita, Brno, 207–210.
- VITURKA, M. (1990): Teoretické a praktické aspekty hodnocení úrovně využití energie v zemědělské výrobě Jihomoravského kraje. Geografie, 95, 4, 271–282. <https://doi.org/10.37040/geografie1990095040271>
- VITURKA, M. (1997): Základy environmentální ekonomie. ESF MU, Brno.
- VITURKA, M. (2000): Regionální ekonomie II. ESF MU, Brno.
- WYLIE, J. (2006): Depths and folds: on landscape and the gazing subject. EPD: Society and Space, 24, 4, 519–535. <https://doi.org/10.1068/d380t>

SUMMARY

Deconstructing three periods of geographical thought in Brno

Academic geographical thinking in Brno has been taking shape for more than a hundred years. A deconstructive view enables a deep reflection of the ways of thinking within the texts geographers have produced. Especially for contemporaries, the text represents an opportunity for reflection on one's own research position and sheds light on the trajectories by which one arrived at it. We use deconstructive methods mainly as they were adopted by the interpreters of Jacques Derrida in geography, especially Marcus Doel and Clive Barnett, and later in the text also Gunnar Olsson. Deconstruction is a specific reading of texts that is based on certain ontological assumptions about a world that, according to them, can never be encapsulated in stability. The studied period can be divided into three phases.

In the first phase, which can be linked to the interwar period, human geography first diverged from physical geography and distinguished itself from it. For that reason, at the time, human geography was seeking out connections with history (especially the genetic-causal approach). In the view of the authors of the time, cities were no longer perceived as just additions to the landscape, but attention was focused on the general characteristics of cities. Thus, the Brno schools of urban/residential geography and historical geography were established, although the latter no longer exists.

The second phase is characterised by the universalisation of absolute space and more or less overlaps with the period of socialism. In addition to the scientific-research function and the educational function, the planning, prognostic, and optimization function of human geography was emphasised. For this function, "objective absolute space" became the predominant conception of space. However, an ideological vision of the future and a conception of time were also needed. The ideology of Marxism-Leninism and the Hegelian dialectic thus became pivotal; the influence of Soviet geography with Moscow as the "location of truth" is also evident, although Christaller's theory of central places also played an important inspirational role. Human geography was primarily constituted in the form of economic geography, which has the form of regionalisation (from regionalisation according to companies, through the functional classification of settlements, to comprehensive regionalisation).

The third phase is characterised by the decentralisation of geography in Brno, which moved from the Academy of Sciences to a number of workplaces in Brno. The idea of spatial and regional planning continues to be developed, but it is happening in a period of post-revolutionary transformation and a deregulated liberal economy, which sometimes leads to an uncritical view of the new phenomena that the times have brought (e.g., foreign direct investment). While Brno's socialist economic geography looked to the future with the prospect of positive changes, Brno's post-socialist economic geography looks to the past with the understanding that those positive changes have already taken place. On the other hand, critical geographical thought is also emerging, for the development of which core Prague human geography figures as a necessary supplement (attempts to connect Brno geography with Anglophone critical social theory, use of local peripheral empirical knowledge for critical discussion with the core).

PODĚKOVÁNÍ / ACKNOWLEDGEMENT

Článek vznikl v rámci projektu specifického výzkumu s názvem „Integrovaný geografický výzkum dynamiky přírodních a společenských procesů“ (MUNI/A/1393/2021).

The article was written within the framework of a specific research project called Integrated Geographic Research on the Dynamics of Natural and Social Processes (IGEODYN)

ORCID

PAVEL DOBOŠ

<https://orcid.org/0000-0001-9542-679X>

ONDŘEJ ŠERÝ

<https://orcid.org/0000-0002-1466-9819>

MAREK LICHTER

<https://orcid.org/0000-0002-8387-9529>